

Neutron kutatási instrumentális fejlesztések a BNC-ben

Markó Márton

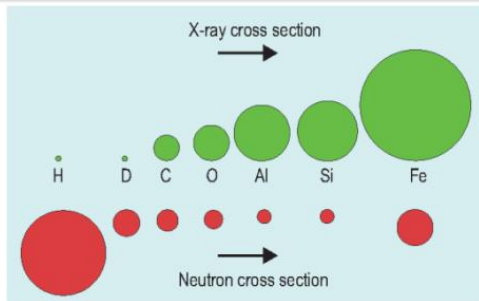

MTA WIGNER Fizikai Kutatóközpont
BNC

A neutron

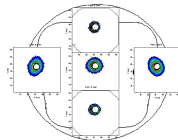
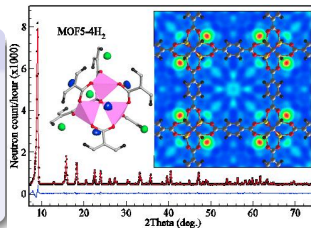
A neutron töltés nélküli mágneses momentummal rendelkező elemi részecske:

- Mélyen behatol az anyagba
- Az atommagon és a mágneses téren szóródik
- Hatáskeresztmetszet izotópfüggő és a rendszámtól független
- Tömege közelítőleg megegyezik a hidrogén atom tömegével
- $1\text{\AA}$ hullámhossznál $E=80\text{meV}$ ($\sim$ fonon energia és impulzus)

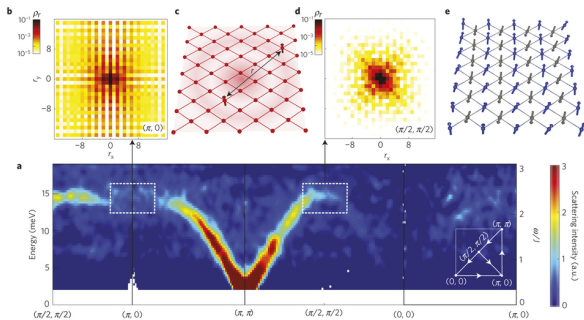
Szerkezetvizsgálatok

- Makroszkópikus: Radiográfia
- Nano mérettartomány: Kiszögű neutronszórás (SANS), reflektometria
- Atomi felbontás: Diffrakció

Dinamikus szerkezetvizsgálatok

- $\sim$ eV: molekularezgések
- $\sim$ 1-200 meV: fononok, spinhullámok
- $\sim$ <1 meV: diffúzió ...

a, Momentum and energy dependence of the (total) dynamic structure factor $S(\mathbf{q}, \omega)$ measured by time-of-flight inelastic neutron scattering. Square boxes (black dashed) highlight the $(0, 0)$ and $(\pi/2, \pi/2)$ wavevectors. a.u., arbitrary units. b, d, Corresponding distributions of real-space fractional quasiparticle-pair separations, as calculated in the [JSF] variational state (equation (3)), evidencing, respectively, the unbound and bound nature of the pair excitations. c, e, Pictorial representation of a quasiparticle-pair excitation and a spin-wave excitation (magnon), respectively.

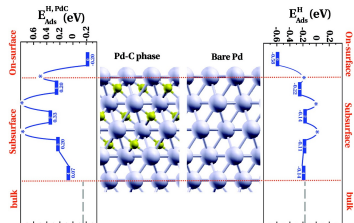
Piazza et al. Nature Physics 11, 62768 (2015)

Elem - izotóp analízis

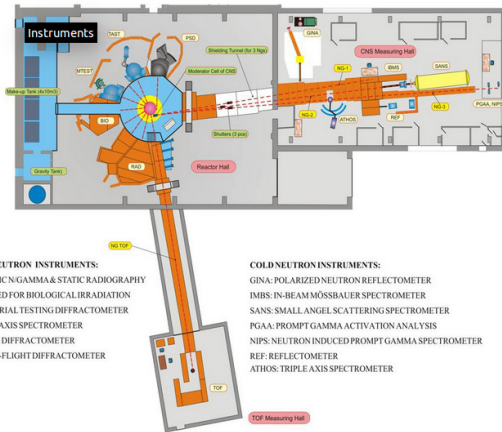
- Neutron aktivációs analitika
- Prompt gamma aktivációs analitika

Photo 1. Pre-Columbian (12th-15th c. A.D.) ceramic figurines. Found in Los Roques Archipelago, Venezuela

Budapesti Kutatóreaktor Műszerközpont Budapest Neutron Centre

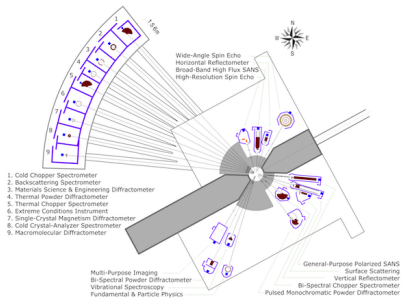
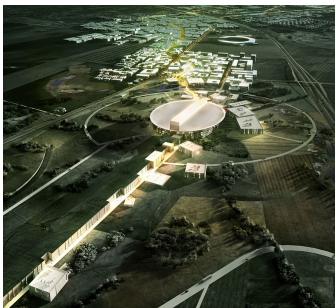
THERMAL NEUTRON INSTRUMENTS:
 RAD: DYNAMIC N/GAMMA & STATIC RADIOGRAPHY
 BIO: PORT USED FOR BIOLOGICAL IRRADIATION
 MTEST: MATERIAL TESTING DIFFRACTOMETER
 TAST: TRIPLE AXIS SPECTROMETER
 PSD: POWDER DIFFRACTOMETER
 TOF: TIME-OF-FLIGHT DIFFRACTOMETER

COLD NEUTRON INSTRUMENTS:
 GINA: POLARIZED NEUTRON REFLECTOMETER
 IMBS: IN-BEAM MÖSSBAUER SPECTROMETER
 SANS: SMALL ANGLE SCATTERING SPECTROMETER
 PGAA: PROMPT GAMMA ACTIVATION ANALYSIS
 NIPS: NEUTRON INDUCED PROMPT GAMMA SPECTROMETER
 REF: REFLECTOMETER
 ATHOS: TRIPLE AXIS SPECTROMETER

European Spallation Source

- Impulzusüzemű spallációs forrás
- A világ legnagyobb intenzitású neutronforrása
- 22 tervezett berendezés
- első neutronok: 2019

A teljesség igénye nélkül

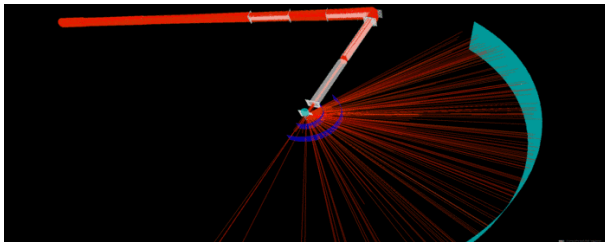
- Kloroplasztisz vizsgálata
- Ionos folyadékok szerkezetvizsgálata (SANS)
- Szilika gélek
- Komplex folyadékok szerkezetvizsgálata: diffrakció, RMC
- Neutron holográfia
- Archeometriai mérések (ND, SANS, PGAA)
- Meglévő berendezések fejlesztése
- Neutron optika
- ESS berendezések fejlesztése optimalizációja

Instrumentális fejlesztések a BNC-ben

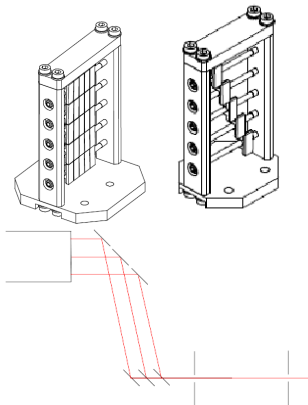
- Új monokromátor - analizátor geometriák
- Neutron optika: neutron tükör geometria fejlesztés
- Neutronvezető rendszer analitikus és Monte-Carlo modellezése
- Műszerek felbontásfüggvényének analitikus vizsgálata
- **Műszerfejlesztés az ESS-hez**
  - ▶ BIFROST: Extreme environment spectrometer
  - ▶ MIRACLES: Backscattering spectrometer
  - ▶ NMX: Protein single crystal diffractometer

- MonteCarlo kódok: Vitess, McStas
- Egyszerűbb kódok (analitikus, ray-tracing) (Matlab, Scilab, Igor)
- Analitikus felbontásfüggvények (Cooper-Nathan, Popovichi)

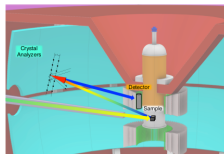
Monokromátor fejlesztések

Reflektométer monokromátor
REF @ BNC:

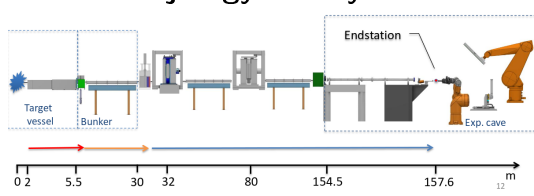
továbbfejlesztés Si monokromátorra

Backscattering idő-fókuszáló
analizátor
MIRACLES @ ESS:

További vizsgálatok:
Véges mintavastagság hatása, Si
fononok hatása

Dedikált fehérje egykristály diffraktométer

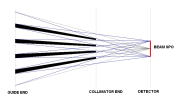
Jelenlegi design

- Egyszerű guide rendszer
- Olcsó(nak tűnik)
- $3 \times 3 \text{ cm}^2$ neutronvezető, $200 \times 200 \mu\text{m}^2$ minta
- Padló mozgása tükör hullámossága nem vizsgált ($\theta_c = 0.2^\circ @ 2\text{Å}$)

Továbbfejlesztés

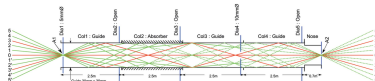
- Zavaró hatások feltérképezése
- Fókuszáló optika vizsgálata
- Tükör degradáció számolása
- Végleges optimalizáció

Fókuszáló Kisszögű berendezés széles mérettartományok (10-1000 nm) vizsgálatára

Soron következő feladatok

- Fókuszáló tükör hibáinak vizsgálata
- Multibeam fókuszálás vizsgálata
- Multibeam SANS vizsgálata,

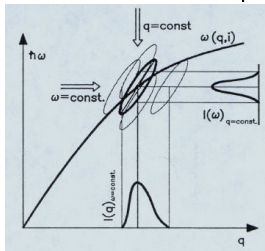
(C. D. Dewhurst J. Appl. Cryst. (2014)
47, 1180-1189)

Általános felbontásszámoló kód fejlesztése

A neutronszórási műszerek 3-4D-ben mérnek (reciprok tér + E)
A felbontásfüggvényük közelíthető 3 v 4 dimenziós ellipszoiddal

Létező analitikus eljárások
(Gauss közelítéssel):

- Cooper-Nathan
- Popovichi: Mátrix módszer
- ...

Berendezésenként újra kell számolni, és kikeresni a nyomdahibákat

CÉL

- Közelítések miatti torzításokat kiszűzése (javítása)
- Moduláris felbontásszámoló algoritmus írása
- Általános felbontásszámoló kód fejlesztése
- Összeépítés már meglévő modellszámító kódokkal (WASP, SpinW ...)